

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929 ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Εκφώνηση εργασίας:

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού κοινωνικού κράτους; Υπάρχει σύνδεση αυτού του μοντέλου ανάπτυξης με τις πολιτικές που ακολουθήθηκαν στην Ευρώπη για την αντιμετώπιση του Μεγάλου Κραχ της δεκαετίας του 1930;

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Το κραχ του 1929.....	4
2. Ανεργία και ριζοσπαστικοποίηση.....	5
3. Προς τον πόλεμο.....	6
4. Η απουσία του κράτους πρόνοιας.....	7
5. Keynes.....	8
6. Το μεταπολεμικό κράτος πρόνοιας.....	9
Επίλογος.....	10
Βιβλιογραφία.....	12

Εισαγωγή

Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε μιαν Ευρώπη τελείως διαφορετική από εκείνη του 19ου αιώνα. Ο χάρτης της ηπείρου είχε ξανα-σχεδιαστεί, με τις παλιές αυτοκρατορίες να έχουν καταρρεύσει και νέα κράτη να έχουν δημιουργηθεί στη θέση τους. Ο πόλεμος συνέτριψε νικητές και ηττημένους, οδηγώντας τους νικητές στη χρεωκοπία και τους ηττημένους στην πλήρη διάλυση¹. Τα θεμέλια της οικονομικής σταθερότητας του ευρωπαϊκού κόσμου του 19ου αιώνα είχαν συντριβεί μετά από τέσσερα χρόνια πολέμου. Οι εγκλωβισμένες στις αρχές του φιλελευθερισμού λύσεις που προτάθηκαν για την επιστροφή στην προ του 1914 «ομαλότητα» δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν παρά μια πρόσκαιρη ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 μια θεαματική κατάρρευση του νομισματικού συστήματος ελάττωσε (και στη Γερμανία εκμηδένισε) την αξία του χρήματος οδηγώντας εκατομμύρια Ευρωπαίους σε απόγνωση. Η πρωτοφανής αύξηση της ανεργίας οδήγησε τις κοινωνίες σε μία περίοδο απόλυτης εξαθλίωσης και ο υπερδανεισμός ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών τις κατέστησε ιδιαίτερα ευάλωτες σε περίοδο μείζονος κρίσης².

1. Το κραχ του 1929

Μια κρίση που δεν άργησε να έρθει, ξεκινώντας από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού Ωκεανού. Τον Οκτώβριο του 1929 το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης κατέρρευσε, οδηγώντας στη χρεωκοπία τράπεζες και επιχειρήσεις και απαξιώνοντας αποταμιεύσεις και περιουσίες. Η κυβέρνηση Herbert Hoover προσπάθησε να αντιμετωπίσει την κρίσιμη κατάσταση της χώρας αυξάνοντας τη φορολογία και μειώνοντας τις δημόσιες δαπάνες. Πολιτικές που, ενώ όταν εφαρμόζονταν οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι τις επιδοκίμαζαν, εκ των υστέρων αποδείχθηκαν άστοχες και επιζήμιες.

Η Βρετανία εφάρμοξε παρόμοιες πολιτικές ήδη πριν από την κρίση. Η ανεργία βρισκόταν ήδη σε υψηλά επίπεδα και ενώ αυξάνονταν οι κοινωνικές δαπάνες, η κυβέρνηση δεν μπορούσε να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό.

1 Γαγανάκης Κ.: *Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 1999, σ. 286.

2 Στο ίδιο, σ. 288-289.

σμό. Όταν η αμερικανική οικονομική κρίση μεταδόθηκε στη Βρετανία ως νομισματική κρίση, το επίπεδο των τιμών έπεσε κατά 18% ενώ παράλληλα η ανεργία αυξήθηκε. Οι επανειλημμένες μειώσεις των δημοσίων δαπανών και οι αυξήσεις των φόρων ήταν τα μόνα μέτρα που λήφθηκαν.

Στη Γερμανία βρισκόταν σε εξέλιξη μια κοινωνική κρίση, καθώς η ανεργία αυξανόταν ραγδαία. Την περίοδο 1925-1929 οι άνεργοι ήταν ένα εκατομμύριο. Τον χειμώνα του 1930 οι άνεργοι της Γερμανίας ήταν έξι εκατομμύρια³.

2. Ανεργία και ριζοσπαστικοποίηση

Στα τέλη της δεκαετίας του 1930 ήταν πλέον σαφές πως η μαζική ανεργία αποτελούσε τον μεγαλύτερο κίνδυνο για τις οικονομίες και για την κοινωνική τάξη⁴. Τον Ιανουάριο του 1933 ο Hitler πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης και διέλυσε τη βουλή⁵. Ο Hobsbaum θεωρεί ότι εάν δεν υπήρχε η παγκόσμια οικονομική κατάρρευση δεν θα υπήρχε και ο Hitler⁶. Η μαζική ριζοσπαστικοποίηση στην οποία οδηγήθηκε η εργατική τάξη εξαιτίας της μαζικής εξαθλίωσης ενίσχυσε τελικά την αντεπανάσταση και διόγκωσε τις τάξεις της οργανωμένης άκρας δεξιάς⁷.

Για να γίνει αυτό κατανοητό θα πρέπει να αναφερθούμε και στη μοναδική χώρα που φάνηκε να είναι απρόσβλητη από την κατάρρευση του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος. Η Σοβιετική Ένωση, η χώρα που τόσο εντυπωσιακά αποσπάστηκε από τον καπιταλισμό, βρισκόταν σε τροχιά ραγδαίας εκβιομηχάνισης. Η βιομηχανική παραγωγή της σχεδόν τριπλασιάστηκε από το 1929 έως το 1940 και βέβαια δεν υπήρχε ανεργία. Οι ξένοι παρατηρητές εντυπωσιάστηκαν από αυτά τα επιτεύγματα περισσότερο από τον πρωτογονισμό της σοβιετικής οικονομίας και τη μαζική καταπίεση του

3 Ψαλιδόπουλος Μ.: *Οικονομική σκέψη και πολιτικές στο μεσοπόλεμο και στη μεταπολεμική περίοδο στο Δρόσο Μ. (επιμ.), Θέματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σ. 229-230.

4 Γαγανάκης Κ., *ό.π.*, σ. 290.

5 Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 230.

6 Hobsbaum E., *Η εποχή των Άκρων - Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991* (μετάφραση Βασίλης Καπετανγιάννης), Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2003, σ. 117.

7 Γαγανάκης Κ., *ό.π.*, σ. 290.

Στάλιν. Όπως αναφέρει ο Hobsbaum, αυτό που προσπαθούσαν να καταλάβουν δεν ήταν τόσο το φαινόμενο της Ε.Σ.Σ.Δ., όσο η κατάρρευση του δικού τους οικονομικού συστήματος⁸.

Έτσι, καθώς τα μικρομεσαία ευρωπαϊκά στρώματα ένοιωθαν «συμπιεσμένα» ανάμεσα στο μεγάλο κεφάλαιο και στην εργατική τάξη, ο φασισμός δεν άργησε να βρει πρόσφορο έδαφος. Παράλληλα, η άνοδος της συνδικαλισμένης εργατικής τάξης έκανε πολλούς συντηρητικούς της πολιτικής και της βιομηχανίας να πάψουν να διακρίνουν ανάμεσα σε μετριοπαθείς σοσιαλιστές και επικίνδυνους κομμουνιστές. Έτσι, στη Γερμανία ο επιφανειακός φιλεργατισμός του ναζιστικού κόμματος από τη μία φαινόταν να δίνει λύση στον εφιάλτη της ανεργίας, από την άλλη πρόσφερε στους βιομηχάνους μια ευρεία στράτευση του εργατικού δυναμικού στις μεγάλες βιομηχανικές του μονάδες⁹.

3. Προς τον πόλεμο

Η γερμανική κυβέρνηση των εθνικοσοσιαλιστών ήταν αποφασισμένη να εξαλείψει την ανεργία με κάθε τίμημα. Πράγματι, στη Γερμανία η Μεγάλη Ύφεση αντιμετωπίστηκε με μεγαλύτερη ταχύτητα και αποτελεσματικότητα από οπουδήποτε αλλού¹⁰. Το τίμημα όμως ήταν πολύ μεγάλο: η εξάλειψη της ανεργίας οδήγησε στη δημιουργία μιας πολεμικής οικονομίας που δεν θα μπορούσε να βρει διέξοδο αλλού παρά μόνο στην προετοιμασία ενός νέου παγκοσμίου πολέμου¹¹.

Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν στον υπόλοιπο κόσμο θα διαμόρφωναν και τις μεταπολεμικές πολιτικές. Παρόλο που η έξοδος από την ύφεση δεν θα ερχόταν παρά μετά την κήρυξη του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου¹², είχαν αρχίσει να γίνονται φανερές οι αδυναμίες του φιλελεύθερου μοντέλου. Ο Hobsbaum θεωρεί ότι η επίδραση της παγκόσμιας οικονομικής κατάρρευσης πάνω στην ιστορία του εικοστού αιώνα ήταν τόσο μεγάλη ώστε είναι αδύνατον να καταλάβουμε τον κόσμο στο δεύτερο ήμισυ του εικοστού

8 Hobsbaum E., *ό.π.*, σ. 129-130.

9 Γαγανάκης Κ., *ό.π.*, σ. 295-296.

10 Hobsbaum E., *ό.π.*, σ. 144.

11 Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 232.

12 Στο ίδιο, σ. 225.

αιώνα αν δεν κατανοήσουμε την επίδραση της οικονομικής κατάρρευσης¹³. Οι κίνδυνοι που έγιναν γρήγορα ορατοί, δηλαδή η ριζοσπαστικοποίηση της αριστεράς και κυρίως η ριζοσπαστικοποίηση της δεξιάς οδήγησε τις δυτικές κυβερνήσεις να δώσουν προτεραιότητα στα κοινωνικά προβλήματα παρά στα οικονομικά¹⁴. Έτσι, πέρα από την *de facto* καθιέρωση της ανάμειξης του κάθε κράτους στην εθνική του οικονομία και τα μέτρα προστατευτικού χαρακτήρα (έλεγχος συναλλάγματος, επιβολή δασμών και περιορισμών με αποτέλεσμα τη μείωση του διεθνούς εμπορίου¹⁵), τα μέτρα που έμελλε να επιδράσουν περισσότερο στη διαμόρφωση των μεταπολεμικών πολιτικών ήταν αυτά που είχαν ως στόχο την αντιμετώπιση της ανεργίας.

4. Η απουσία του κράτους πρόνοιας

Η μεγάλη άνοδος του ποσοστού των ανέργων κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης είχε ακόμα πιο δραματικά αποτελέσματα εξαιτίας της απουσίας αυτού που σήμερα ονομάζουμε «κράτος κοινωνικής πρόνοιας». Κοινωνική ασφάλιση, συμπεριλαμβανομένου και του επιδόματος ανεργίας, είτε δεν υπήρχε καθόλου (όπως στις Η.Π.Α.), είτε ήταν πολύ αδύναμη σε σχέση με την κατάσταση που επικρατούσε στο τέλος του εικοστού αιώνα. Μόνο ένα μικρό ποσοστό του ευρωπαϊκού πληθυσμού (από μηδέν έως το ένα τέταρτο περίπου) είχε δικαίωμα να διεκδικήσει επίδομα ανεργίας. Ακόμα και στην Αγγλία όπου ήδη πριν από την ύφεση υπήρχε σύστημα ασφάλισης έναντι της ανεργίας, αυτό κάλυπτε στην πραγματικότητα λιγότερο από το 60% του πληθυσμού¹⁶.

Οι δυτικές κυβερνήσεις προσπάθησαν τελικά, αντιλαμβανόμενες τις εκρηκτικές πολιτικές και οικονομικές συνέπειες της ανεργίας, να τονώσουν μεταξύ άλλων την απασχόληση. Η μεγαλύτερη στροφή σε πειραματισμό και νεωτερικές παρεμβάσεις έγινε από τις κυβερνήσεις Roosevelt στις Ηνωμένες Πολιτείες. Χωρίς να εφαρμόσει στην πράξη κάποια συγκεκριμένη οικονομική θεωρία, ο Roosevelt εφάρμοσε μια σύνθεση μέτρων οικονομικής πολιτι-

¹³ Hobsbaum E., *ό.π.*, σ. 117.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 128.

¹⁵ Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 231.

¹⁶ Hobsbaum E., *ό.π.*, σ. 125-126.

κής με πρωτοποριακό χαρακτήρα. Μεταξύ άλλων, το 1935 εισήχθη και ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και επιδομάτων ανεργίας. Τα μέτρα όμως αυτά δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα¹⁷.

5. Keynes

Την εποχή που οι δυτικές κυβερνήσεις πελαγοδρομούσαν μεταξύ της άρνησης της κατάστασης και της προσκόλλησης στον φιλελευθερισμό και αργότερα, καθώς οι κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της Μεγάλης Ύφεσης είχαν αρχίσει να γίνονται αισθητές, της απεγνωσμένης προσπάθειας διάσωσης των οικονομιών τους, ένας Βρετανός οικονομολόγος κόντρα στην πανεπιστημιακή ορθοδοξία της εποχής του έμελλε να γίνει ο «προφήτης» των πολιτικών που θα κυριαρχούσαν μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁸.

Ο John Maynard Keynes διαμόρφωσε μια νέα θεωρητική σύνθεση με τα έργα του «*A Treatise on Money*» του 1930 και κυρίως με την «*General Theory*» του 1936. Αναγνωρίζοντας πολιτικές πραγματικότητες και αναγκαιότητες, ο Keynes χρειάστηκε να ξεπεράσει τον φιλελευθερισμό με τον οποίο είχε γαλουχηθεί ώστε να διαμορφώσει προτάσεις που είχαν ως στόχο συγκεκριμένα πρακτικά αποτελέσματα. Ήδη από το 1929 υποστήριζε μαζί με τον Lloyd George την ανάγκη διενέργειας δημόσιων έργων με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας, αμφισβητώντας τη σημασία της φειδούς και της αποταμίευσης και τονίζοντας τη σημασία της ενεργούς ζήτησης και των αυξημένων δαπανών ώστε να εξασφαλιστεί υψηλή ευημερία και πλήρης απασχόληση.

Ο Keynes αναγνώρισε ως τα κυριότερα λάθη του καπιταλισμού της εποχής του την αποτυχία του στην εξασφάλιση πλήρους απασχόλησης και την παρορμητική και άνιση κατανομή πλούτου και εισοδημάτων. Η απόρριψη της ιδέας του νόμου του Say ότι τελικά το χρήμα αποτελεί ένα απλό μέσο πληρωμών και δεν έχει δική του αξία διαμόρφωσε μια νέα οπτική η οποία αποτέλεσε την «Κοπερνίκεια αντιστροφή» στο χώρο της οικονομικής θεωρίας¹⁹.

17 Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 231.

18 Hobsbaum E., *ό.π.*, σ. 128.

19 Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 233-237.

6. Το μεταπολεμικό κράτος πρόνοιας

Ο όρος «πλήρης απασχόληση» έγινε έτσι ο ακρογωνιαίος λίθος της οικονομικής πολιτικής μετά τον πόλεμο. Το οικονομικό επιχείρημα ήταν ότι η ζήτηση που θα προκαλούσαν τα εισοδήματα των πλήρως απασχολούμενων εργατών θα είχαν τονωτική επίδραση στις οικονομίες που βρισκόνταν σε ύφεση. Ωστόσο, η αποδεδειγμένη μετά την Μεγάλη Ύφεση πεποίθηση ότι η μαζική ανεργία ήταν πολιτικά και κοινωνικά εκρηκτική ήταν ο λόγος που δόθηκε από τις μεταπολεμικές κυβερνήσεις επείγουσα προτεραιότητα στα μέσα αύξησης της ζήτησης²⁰. Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ήταν η περίοδος της κυριαρχίας του «κεϋνσιανισμού». Η ευημερία των πολιτών αναγορεύτηκε στη Δύση σε υποχρέωση του κράτους. Οι κυβερνήσεις έλεγξαν τον πληθωρισμό και απέκτησαν τα μέσα που τους επέτρεψαν να πάρουν πρωτοβουλίες με στόχο την επίτευξη μεγαλύτερης κοινωνικής συνοχής²¹.

Η οδυνηρή εμπειρία του Μεσοπολέμου έστρεψε την Ευρώπη σε μια φάση «κεντρικού σχεδιασμού». Ρόλο πρότυπου σε αυτή τη φάση έπαιξε και η Σοβιετική Ένωση. Παρόλο που η σοβιετικού τύπου βιομηχανική οργάνωση, βασισμένη στην ανθρώπινη εργασία, σύντομα αποδείχθηκε προβληματική, η βασική ιδέα του κεντρικού σχεδιασμού με την υπαγωγή της βαριάς βιομηχανίας και του τραπεζικού τομέα υπό άμεσο κρατικό έλεγχο καθώς και τη διεύθυνση του κράτους πρόνοιας επηρέασε και τη Δύση. Το ζήτημα στα χρόνια 1944-1947 δεν ήταν σύμφωνα με τον Mazower εάν θα υπήρχε σχεδιασμός, αλλά εάν θα υλοποιούνταν η σοσιαλδημοκρατική ή η κομμουνιστική εκδοχή²². Θεμελιώδης προϋπόθεση αυτής της σχεδιασμένης καπιταλιστικής οικονομίας ήταν η πλήρης απασχόληση. Η υψηλή παραγωγικότητα προβαλλόταν ως η μόνη λύση απέναντι στον κίνδυνο των εργατικών αναταραχών. Η μετατόπιση του κέντρου βάρους από τους οικονομικούς δείκτες στην κοινωνία οδήγησε στη δημιουργία μιας οικονομίας μαζικής κατανάλωσης και πλήρους απασχόλησης που υποστηριζόταν από νέα μαζικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης²³.

²⁰ Hobsbaum E., *ό.π.*, σ. 129.

²¹ Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 238-239.

²² Γαγανάκης Κ., *ό.π.*, σ. 312.

²³ Στο ίδιο, σ. 316-319.

Η έννοια του κράτους πρόνοιας χαρακτήρισε το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης ως κατεξοχήν «οικονομικός» θεσμός με την έννοια ότι μέσω της κοινωνικής συνοχής και του μετριασμού των εργατικών διεκδικήσεων που εξασφάλιζε, συντελούσε και στην αύξηση των επιχειρηματικών κερδών και συνεπώς στην άνοδο της παραγωγικότητας και την ανάπτυξη²⁴. Έτσι, όταν στα τέλη της δεκαετίας του 1960 οι φοιτητικές εξεγέρσεις στην Ιταλία και την Γαλλία πέτυχαν να πυροδοτήσουν τεράστιες απεργιακές κινητοποιήσεις, δεν είδαμε να ξεσπάει επανάσταση γιατί μετά από είκοσι χρόνια μιας άνευ προηγουμένου βελτίωσης της θέσης των μισθωτών σε οικονομίες πλήρους απασχόλησης, η επανάσταση ήταν το τελευταίο πράγμα που απασχολούσε τις προλεταριακές μάζες²⁵.

Επίλογος

*... what have we done maggie what have we done
what have we done to england
should we shout should we scream
"what happened to the post war dream?"
oh maggie maggie what have we done?*

*The Post War Dream*²⁶

Το μεταπολεμικό όνειρο έμελλε να σβήσει τη δεκαετία του 1970. Η πετρελαϊκή κρίση, ο στασιμοπληθωρισμός, τα τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα των Η.Π.Α., οδήγησαν σε μια νέα περίοδο κρίσης με κύρια χαρακτηριστικά την άνοδο της ανεργίας στην Ευρώπη και τη νεκρανάσταση του οικονομικού φιλελευθερισμού²⁷. Όμως αυτή τη φορά οι παρατηρητές, μεταξύ των οποίων και ο Hobsbaum, ξεπλάγησαν καθώς παρά την επιστροφή της μαζικής ανεργίας η μεγάλη κοινωνική αναταραχή που περίμεναν δεν συνέβη. Κάτι που οφειλόταν στα σύγχρονα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας που χαρακτήρισαν τα μεταπολεμικά ευρωπαϊκά κράτη ως συνέπεια του «μαθήματος» της Μεγάλης Ύφεσης²⁸.

²⁴ Ψαλιδόπουλος Μ., ό.π., σ. 241.

²⁵ Hobsbaum E., ό.π., σ. 382.

²⁶ Από τον δίσκο «*The Final Cut - A Requiem for the Post War Dream*» των Roger Waters και Pink Floyd - 1983.

²⁷ Γαγανάκης Κ., ό.π., σ. 319.

²⁸ Hobsbaum E., ό.π., σ. 129.

Οι λανθασμένες πλευρές των πολιτικών που ακολουθήθηκαν στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. για την αντιμετώπιση του κραχ του 1929 (όπως οι πρώτες σπασμωδικές αντιδράσεις καθώς και το παράδειγμα της Γερμανίας) οδήγησαν στον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι πολιτικές που είχαν αποτέλεσμα οδήγησαν στη διαμόρφωση του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας και στη «χρυσή εποχή» του καπιταλισμού. Η θεωρία του Keynes, παρόλη την απόρριψη από την ακαδημαϊκή ορθοδοξία της εποχής του, επηρέασε τους νέους ερευνητές και οικονομολόγους που έμελλε να στελεχώσουν τις κυβερνήσεις των δημοκρατικών χωρών της εποχής, αναδείχθηκε μεταπολεμικά σε εξαιρετικά δημοφιλή οικονομική θεωρία και στήριξε όλα τα μεταπολεμικά προγράμματα ενεργού κρατικής δράσης για πλήρη απασχόληση²⁹.

Αυτό που μένει τώρα να δούμε είναι τα αποτελέσματα της νέας μεγάλης αύξησης της ανεργίας σε μια Ευρώπη στην οποία το κράτος πρόνοιας έχει αποδυναμωθεί μετά από είκοσι χρόνια νεοφιλελευθερισμού.

29 Ψαλιδόπουλος Μ., *ό.π.*, σ. 237.

Βιβλιογραφία

- Γαγανάκης Κ., *Κοινωνική και Οικονομική Ιστορία της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 1999.
- Δρίτσα Μ. (επιμ.), *Θέματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 2008.
- Hobsbaum E., *Η εποχή των Άκρων - Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991* (μετάφραση Βασίλης Καπετανγιάννης), Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2003.

Είναι ελεύθερη:

- **η διανομή:** Η αναπαραγωγή, διανομή, παρουσίαση στο κοινό του Έργου

- **να διασκευάσετε** —να υιοθετήσετε το έργο

Υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- **Αναφορά.** Θα πρέπει να κάνετε την αναφορά στο έργο με τον τρόπο όπως αυτός έχει οριστεί από το δημιουργό ή το χορηγούντα την άδεια (χωρίς όμως να εννοείται με οποιονδήποτε τρόπο ότι εγκρίνουν εσάς ή τη χρήση του έργου από εσάς).

- **Μη Εμπορική Χρήση.** Δε μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το έργο αυτό για εμπορικούς σκοπούς.

- **Παρόμοια διανομή.** Εάν αλλοιώσετε, τροποποιήσετε ή δημιουργήσετε περαιτέρω βασισμένοι στο έργο θα μπορείτε να διανεμίετε το έργο που θα προκύψει μόνο με την ίδια ή παρόμοια άδεια.

- Για κάθε επαναχρησιμοποίηση ή διανομή, πρέπει να καταστήσετε σαφείς στους άλλους τους όρους της άδειας αυτού του Έργου. Ο καλύτερος τρόπος για να πράξετε αυτό είναι να δημιουργήσετε ένα σύνδεσμο με το διαδικτυακό τόπο της παρούσας άδειας.
- Κάθε ένας από τους παραπάνω όρους μπορεί να παρακαμφθεί εάν πάρετε άδεια από το δικαιούχο των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
- Τίποτα στην άδεια αυτή δεν αποδυναμώνει ή περιορίζει το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού.

